

EESTI KEELE AASTA
2019

VII eesti teaduskeele konverents

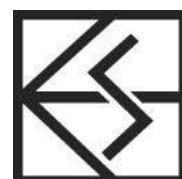
EESTIKEELNE JA ÜLEILMNE TEADUS

TALLINNA ÜLIKOOL

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Oskuskeel (erialakeel) - mingil erialal kasutatav keel, mida iseloomustab eriomane oskussõnavara ja fraseoloogia ning stilistilised või süntaktilised erijooned.

Oskuskeelekorraldus - tegevused mingi valdkonna erialakeele arendamiseks, täiustamiseks, kasutuselevõtuks ja levitamiseks.

Teaduskeel - kirjakeele allkeel, mis lõikub kõikide erialade (oskus)keelega ja võimaldab väljendada teaduslikku tunnetust selgelt, loogiliselt ja ühemõtteliselt.

Mõiste - teadmusüksus, mis **viitab** mingile mõtestatavale olemile ühese tunnuste kogumina. Iga mõiste sisu tuleb **defineerida** ehk **määratleda**.

Termin (oskussõna) - mingi valdkonna (üld)mõiste sõnaline **tähis**. Termini otstarbekust võib olla vaja **selgitada**.

Terminoloogia (terminiteadus, -õpetus) - teadus, mis uurib terminivara ülesehitust, kujunemist, arengut, mõistetähistena kasutamist ja korrastamist.

Terminivara (oskussõnavara) - mistahes eriala mõistestikku tähistav sõnavara.

Terminitöö - terminoloogial põhinev mõistete ja nende tähiste süstemaatiline kogumine, kirjeldamine, töötlus ja levitamine.

Terminikomisjon - oma valdkonna või eriala oskussõnavara korrastamise ja arendamisega tegelev asjatundjate rühm.

Terminisõnastik - mingi valdkonna (eelistatavalt süsteemne mõistepõhine) oskussõnastik.

Terminoloogiasõnastik - terminiteaduse ehk oskussõnaõpetuse oskussõnastik.

VII eesti teaduskeele konverents

**Eestikeelne ja
üleilmne teadus**

LÜHITUTVUSTUSED

Koostanud ja toimetanud Peep Nemvalts

Eesti Teaduste Akadeemias
21. novembril 2019

Tallinna Ülikoolis
22. novembril 2019

Keeletoimetajad Andra Kütt ja Peep Nemvalts

Küljendanud ja kujundanud Peep Nemvalts

Konverentsi sisutoimkond

doktorant *Andra Kütt* (TLÜ)
dr *Peep Nemvalts*, esimees (TLÜ)
prof *Karl Pajusalu* (ETA, TÜ)

Täname

Haridus- ja Teadusministeeriumi eesti terminitööd toetamast.

Sisukord

Teaduskeelest reaalteaduslikult <i>Peeter Saari</i>	4
Ilus õigusteaduse, õigusaktide ja halduse keel <i>Ülle Madise</i>	6
Kuidas teadus on eesti keeles saanud teaduseks <i>Karl Pajusalu</i>	8
Emakeelse õpiku „Rakubioloogia“ koostamine <i>Toivo Maimets ja Sulev Kuuse</i>	10
Nüüdne raamatupidamisteaduse oskuskeel <i>Jaan Alver ja Lehte Alver</i>	12
Tõmbekeeled ja tõmbetuuled uues haridusest kõnelevas sõnavaras <i>Tiiu Kuurme</i>	14
Rahvuse mõistestik terminipeeglis <i>Peep Nemvalts</i>	16
Euroopa Liidu institutsioonid ja eesti oskuskeel <i>Heiki Pisuke</i>	18
Usuteaduse sõnavara korrastamine • TÖÖTUBA <i>Mariina Viia</i>	19
Koolielust selges keeles • TÖÖTUBA <i>Kai Võlli ja Helin Puksand</i>	21
Akadeemilise väljendusoskuse keeletugi vene emakeelega üliõpilastele <i>Silvi Seesmaa</i>	23

**„Kas siis selle maa keel hariduse tuules ei või
teaduseni tõustes üles omale igavikku otsida?“**

PEEP NEMVALTS emakeelepäeva konverentsil „KEEL ja TEADUS“
Eesti Teaduste Akadeemias 19. märtsil 2018

Teaduskeelest reaalteaduslikult

Peeter Saari

Eesti Teaduste Akadeemia

Tartu Ülikooli füüsikainstituut

Teadad-tuntud on loodus- ja eriti reaalteadlaste leige suhtumine eesti teaduskeelesse. Sest eks nad saa ju oma leivakannika ingliskeelselt globaalselt põllult, kus nad ilma igasuguste isamaaliste emotsioonideta masinatena müttavad.

Samas harjutavad reaalaralad nägema nähtuste ja arengute vältimatut seaduspära, kasutama arvude¹ keelde pandud matemaatilisi mudeleid, mis tihti rakendatavad ka sotsiaalias ja humanitaarias. Näiteks diferentsiaal- ja diferentsvõrrandid, mis kirjeldavad kasvu ja kahanemise seadusi, kahanemist ning kaose ja katastroofide teket. Thomas Robert Malthus, keda minu tudengiaastate punaainetes tümitati kui kodanlikku reaktioonilist poliitökonomisti, oli matemaatik, kelle rahvastiku eksponentsiaalse kasvu teooria paikapidavust tänane maailm on sunnitud tunnustama.

Olen varemgi keele- ja füüsikanähtuste vahelist analoogiat tutvustanud (Saari 1979, 2011), kusjuures nelikümmend aastat tagasi sai seda teha vaid parodeeriv-(enese)iroonilises võtmes. Ka polnud varem muretsemiseks väga põhjust, sest eesti keele vastupanuvõime venestamisele oli tugev. Praegu paraku toimub inglise keele pealetung paljudel rinnetel, mistõttu esmatähtis on kaitsta eesti keele kultuurkeelena säilimise strateegilist tagajat – eestikeelset ülikooliharidust ja teaduskeelt (Saari 2019).

Oma sõnavõttus võrdlen keelekaitset looduskaitsega ning põhjendan, miks meie keelepoliitika peaks lähtuma tegelikkusest ning olema esmatähtis kliimapoliitika ees. Muuhulgas tuleks võtta eeskujuna Hollandi jõulisest seadusandlikust algatusest omakeelse kõrghariduse kestlikkuse tagamisel (Bult, 2019).

„Uusi vaatepunkte võimaldab ainult sama kogemuse teisiti väljendamine, mitte kausaalse aheliku konstruimine teatava nähte nn. seletamiseks, vaid selle nähte käänamine kõikide võimalike valgustuste käes. See on ainus uurimismeetod maailma või iseenda tunnetamisel. Palju ta ei anna, aga paremat pole.“

**UKU MASING. Kosmose tunnetamisest ja keelest. [1949–51?]
– Pessimismi põhjendus. Tartu: Ilmamaa 1995: 145.**

¹ Just nimelt arvude, mitte „numbrite“ (vt. Saari 2016).

Allikad

- Bult, Jeroen 2019. Holland kirjutab välistudengite keeleõppe seadusesse. – Postimees, 28. oktoober.
- Saari, Peeter 1979. Provintsluse sündroom Maarjamaa kultuuripildis: (Estopsühho-epidemioloogi traktaat). – Sirp ja Vasar, nr 20, 18. mai.
- Saari, Peeter 2011. Eesti keel ja füüsika: (3.12.2009 peetud terminoloogia-konverentsi ettekanded). – Päll, Peeter (koost). Eestikeelne ülikool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 54–63.
- Saari, Peeter 2016. Milline on Eestist äraminejate kinganumber. – Postimees, 5. jaanuar.
- Saari, Peeter 2019. Keel laguneb peast. – Postimees, 23. juuli.

PEETER SAARI on Tartu Ülikooli laineoptika professor ning Eesti Teaduste Akadeemia juhatuse liige, füüsika-matemaatikadoktor. Ta on töötanud Eesti TA Füüsika Instituudi teaduri ja direktorina, olnud Eesti TA astronoomia ja füüsika osakonna juhataja, Tartu Ülikooli Nõukogu liige. Peeter Saari on olnud Eesti Teadusfondi Nõukogu esimees, Eesti Teadlaste Liidu esimees ning tegutsenud Eesti Vabariigi presidendi mõttekojas, Eesti Teadusnõukogus ja riigi teaduspreemiate komisjonis, Haridus- ja teadusministeeriumi teaduspoliitika komisjonis ning Rahvusmõtte auhinna komisjonis, riikliku programmi „Eestikeelse terminoloogia toetamine“ juhtkomitees, raamatusarja „Eesti Vabariik 100“ toimetuskolleegiumis, Teaduskeskuse AHHA teadusnõukogus

Ta on Euroopa Teaduste Akadeemia ja Ameerika Optikaühingu valitud liige, Tartu linna aukodanik.

Peeter Saari pälvis tänavu riigi teaduspreemia pikaajalise tulemusliku teadus- ja arendustöö eest.

„Sama nähte vaatlemine ja sõnastamine võimalikult paljudelt külgedelt, teisi sõnu, tema kataloogimine väga mitmel kombel, on ainus tee avardada oma tunnetust. Teadlased tavaliselt ei hooli sellest, vaid taotleavad igale nähtele vaid täpset ja kõikeütlevat märki kataloogis, unustades, et kui juba ühtki raamatut pole võimalik nõnda kataloogida, veel vähem siis nähteid nagu kiirgamine või gravitatsioon.“

UKU MASING. Kosmose tunnetamisest ja keelest. [1949–51?]
– Pessimismi põhjendus. Tartu: Ilmamaa 1995: 146–147.

Ilus õigusteaduse, õigusaktide ja halduse keel

Ülle Madise

Õiguskantsler

Tartu Ülikooli õigusteaduskond

Õiguskantsleri ametis kogen sageli inimeste abitust ja neisse kogunevat vimma, kui nad ei saa aru, mida riik neile oma ametlikes kirjades ütleb või neilt nõuab. Õppejõuna näen üliõpilaste vaeva uurimis- ja magistritööde sõnastamisel.

Õiguskeel on kantseliitlik, keeruline ja segane. Paljude meelest see suisa peab nii olema, peegeldades tsunftisisest tarkust, mille mõistmiseks lihtsurelik vajabki kõrgelt haritud advokaati või ametnikku. Tõsi, käibemaksu peensusi kirjeldades pole võimalik piirduda Karu-Aabitsa tasemel sõnade ja lausetega. Ent see ei vabanda asjatut keerutamist ega lohakat keelt, mis vohavad õigustekstides nagu Sosnovski karuputk Eesti looduses.

Kui mõnelt seesuguse teksti autorilt küsida, mida täpselt ta oma sõnadejadaga silmas peab, siis tihti jääb vastus saamata. See viib mõttele, et segane vorm on teadlik valik, varjamaks autori kirjaoskamatus, mõttelaiskust ja sageli, mis parata, ka erialast küündimatust. Nagu suure filosoofi tunned ära tema oskusest maailma ja inimest arusaadavalt seletada, nii „reedab“ ka väljapaistev õigusteadlane ja -praktik end lihtsa ja loogilise argumentatsiooniga. Õigusteadus pole salakunst, milleni vaid vähesed pühendatud valgustatud tee leiavad. Õigusteaduse aluseks on loogiline mõtlemine, oskus näha asja tuuma ja seda kirjeldada.

Kui harjumus teha asjad põhjani selgeks ja siis see lühidalt ja mõistetavalt kirja panna ei saa algust ülikoolis, on üpris tõenäoline, et noor kohtunik, advokaat, prokurör, kohtutäitur, pankrotihaldur, notar või ametnik jätkab ametitegevust samas vaimus. Ometi sõltub õigusteadlaste maine, kohtu ja laiemalt riigi usaldatavus suuresti just sellest, kas inimesed saavad aru, millised õigused ja kohustused neil on ja miks nad vaidluses kaotasid või võitsid.

Kui mingi normi järgimisest või selle eiramisest sõltub inimese vabadus, maine ja vara, siis lasub normi koostajal vähemasti professionaalne, kindlasti aga moraalne kohustus tagada, et õigus või piirang oleks üheselt arusaadav. Võib vaielda, kas see peab kompama just Piibli kümne käsu üldistustaset, ent meie põhiseaduse keelekasutus saab kindlasti eeskujuks olla (kui just tahta õigustekstist eeskuju leida).

Õigusteadlase eesmärk võiks olla luua õiglase õiguse kõrval selgust. Keerukaid konstruktsioone, läbitungimatut legaaldefiniitsioonide ja viidete rägastikku luua, võõrsõnu ja tsitaate pillata on lihtne. Hoopis aju- ja ajamahukam, ent tänuväärsem on probleemide sasipundar lahti harutada ja loogilised lahendused kätte näidata.

ÜLLE MADISE on Tartu Ülikooli külalisprofessor ja Eesti Vabariigi õiguskantsler, filosoofiadoktor haldusjuhtimise alal. Ta on töötanud Tallinna Tehnikaülikooli avaliku õiguse professorina ning Tartu Ülikooli riigiõiguse professorina, ka riigi ja rahvusvahelise õiguse instituudi juhatajana. Ülle Madise on olnud Justiitsministeeriumi avaliku õiguse osakonna juhataja, justiitsministri parlamendinõunik, Riigikogu põhiseaduskomisjoni nõunik ja sekretariaadi juhataja, Vabariigi Valimiskomisjoni liige, Eesti Vabariigi Presidendi õigusnõunik. Ta on ka põhiseaduse kommenteeritud väljaande peatoimetaja, Enn Soosaare eetilise esseistika auhinna žürii esimees, Rahvusvahelise Ombudsmani Instituudi Euroopa regiooni juhatuse ning ülemaailmse juhatuse liige, SA Iuridicum nõukogu liige.

„Olulised muudatused keeles pole mõistuse, vaid emotsioonide töö. Mõistusega keele tegemist peetakse kolesuureks patuks, kohutavaimaks kõigist traditsioonide muutmisest, kuid tunded tohivad seda. Nad ongi keelt moondanud alati, moondavad veelgi, mitte ainult foneetikat, vaid sõnavara ja struktuurigi.“

UKU MASING. Kosmose tunnetamisest ja keelest. [1949–51?]
– Pessimismi põhjendus. Tartu: Ilmamaa 1995: 140.

Kuidas teadus on eesti keeles saanud *teaduseks*

Karl Pajusalu

Eesti Teaduste Akadeemia

Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Eestikeelset teadusterminivara hakati süstemaatiliselt arendama alles 1920. aastatel iseseisvas Eesti Vabariigis, kus selle töö keskuseks sai 1919. aastal eestikeelse rahvusülikoolina asutatud Tartu Ülikool (vt Pajusalu 2019: 24–28). Sõna *teadus* on eesti keeles siiski palju vanem kui teadusterminid ja vanem ka kui mõiste *teadus*. Ettekandes vaatlen, millised on eesti sõna *teadus* esmased tähendused ning kuidas neist on jõutud Eestis teaduse ja erinevate teadusalade tänase sisuni. Selleks jälgin sõna kasutust nii rahvakeele ülestähendustes kui ka 19. ja 20. sajandi kirjalikes allikates.

On arvatud, et sõna *teadus* on eesti keeles tänasega sarnases tähenduses kinnistunud juba Ferdinand Johann Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatus (vt Ross 2018). Wiedemanni sõnaraamatust (1. tr 1869, Jakob Hurda redigeeritud 2. tr 1893) leiame siiski mitmesugust terminivarieeruvust. Eesti sõna *teadus* (*tēdüs*) saksa vasteteks on seal esitatud *Wissen, Kunde, Kenntniss, Nachricht, Anzeige, Auskunft* ning saksa sõna *Wissenschaft* vasted on hoopis *teaduskond* (ka tähenduses *Facultät*) ja *tuntus*. Nähtavasti peegeldavad verbist *teadma* tuletatud nimisõna *teadus* saksa vasted algseid eesti rahvakeele tähendusi, mille hulgas on kesksed 'teada antu' ja 'teada saadu'.

Teadusalade nimetuste puhul näeme Wiedemanni sõnaraamatus samuti kirevat pilti. Nii on pedagoogika seal kirjas kujul *pädagogika, kasvatusteadus* ja ka *koolitamise kunst*, astronoomia on esitatud nii tänini kasutusel oleva rahvusvahelise terminiga kui ka sõnana *tähetunne – Sternkunde*. Torkab silma, et teadusena on määratletud rohkem teadusalasid, mida praegu kutsume humanitaar- ja sotsiaalteadusteks (nt *muinasteadus – Archäologie, mõtteteadus – Philosophie*), reaalteadusi on esitatud pigem rahvusvaheliste terminitega (nt *geolōgia – Geologie, geomētria – Geometrie, wīzik ~ wīzika ~ wūzika – Physik*).

Eesti Vabariigi sünniaastal 1918 ilmus Eesti Kirjanduse Seltsi väljaandel „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamat“, milles esineb sõna *teadus* juba tänapäevastes tähendusseostes, erinevusi praegusest on teadusalade nimetustes ometi mitmeid. Näiteks *maateadus* tähendab seal geoloogiat ja *maadeteadus* geograafiat, *filoloogia* on võrdsustatud keeleteadusega. Olulisi muutusi teadusalade nimetustes ja sisu piiritlemisel tuleb üha esile veel järgnevate kümnendite sõnaraamatutes ja teatmeteostes. Teen mitmetest neist samuti oma ettekandes ülevaate.

Allikad

Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamat 1918. Tallinn : Rahvaülikool (Tartu : Postimees).

Pajusalu, Karl 2019. Eesti keele 100 aastat. Tallinn: Post Factum.

Ross, Kristiina 2018. Teemanumbri sünnist. – Humanitaarteadused ja rahvus. Keel ja Kirjandus nr 1-2, 1-5.

Wiedemann, Ferdinand Johann 1973. Eesti-saksa sõnaraamat. Neljas, muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Tallinn: Valgus.

„ .. mõisted, mida sõnad peavad väljendama, on mõistuse abil kataloogitud emotsioonid. Seejuures on mõistus kindlasti vahel avardanud, vahel kitsendanud sõna primaarset ulatust. Aga põhiliselt on ta taga emotsioon, mille mõistus analüüsis tunnus- teks. Praegu analüüsib vaid „teadlasil“, sest lihtsurelikule on „uss“ kõik, mis on hirmus ja karvane ning ronib! Sama konvent- sionaalselt ning valesti kasutavad nad muidki sõnu. Teadus aga seisnebki sõnade ulatuse täpsustamises, et keegi ei kõneleks varblasest mõteldes löökest.“

**UKU MASING. Kosmose tunnetamisest ja keelest. [1949–51?]
– Pessimismi põhjendus. Tartu: Ilmamaa 1995: 141.**

Emakeelse õpiku „Rakubioloogia“ koostamine

Toivo Maimets ja Sulev Kuuse

Tartu Ülikooli molekulaar- ja rakubioloogia instituut

2018. aastal andsime koostajatena välja eestikeelse õpiku „Rakubioloogia“. Tegu on algupärase õpikuga, mida kirjutasid kokku 26 autorit, selles on suur hulk originaaljooniseid ja -fotosid. „Rakubioloogiat“ tunnustas Eesti haridus- ja teadusministeerium ühena kahest parimast 2018. aasta kõrgkooliõpikust.

See õpik on veerandsaja aasta pikkuse mõtte elluviimise tulemus. Kui Tartu Ülikoolis loodi rakubioloogia õppetool, siis olime veendunud, et eesti õppejõudude ülesanne on avaldada oma töid lisaks inglise ja teistele keeltele ka eesti keeles: et areneks emakeelne teadusmõtte, täpsustuks teaduskeeles kasutatav terminivara ja laieneks omakeelse teaduse piirid. Et nüüdisaegne informatsioon oleks kättesaadav ka neile, kes (veel) võõrkeeli piisaval määral ei kasuta. Ja lõppeks – Johann Gottlieb Herderile viidates – me usume, et mõtlemine sõltub keelest, s.t. inimene saab mõelda vaid keele olemasolul ja mõelda saab vaid sellest, mida on võimalik keeleliselt väljendada. Eesti keel on haruldaselt ilus keel ja tänu paljude inimeste pikaajalisele suurele tööle on selles keeles võimalik kõike olulist väljendada.

Aastatepikkuse töö käigus puutusime kokku mitme küsimusega, millel ilmselt on ka eriala piiridest laiem tähendus ning mida tahaksime oma ettekandes arutleda.

- Milleks üldse peaks uusi õpikuid eesti keeles välja andma? Inglisekeelsed on ju olemas ja andmed vananevad kiiresti.
- Kas peaks tõlkima mõne olemasoleva võõrkeelse või koostama originaalõpiku?
- Kui ühtlaseks on vaja ja võimalik viia eestikeelsete terminite tundmine ja kasutus – eriti nii suure hulga autorite puhul?
- Kas eestikeelne õpik on äri või kutsumus?
- Kas eestikeelset teadust on üldse vaja?

Rakubioloogia õpik on vabalt kättesaadav elektroonilisena ning tänaseks on seda alla laetud enam kui 600 korda. Elektrooniline üllitis lubab peatükke täiendada ning vigu parandada, ent järgmisel aastal on plaanis anda välja ka paberõpik. Trükitud raamatul on ka ajalooline ülesanne näidata tulevikule, milline seis on rakubioloogias aastal 2020. Loomulikult võivad õpikut lugeda kõik huvilised, aga eelkõige on see mõeldud loodusteaduste üliõpilastele.

Õpikuga samal ajal on valminud Android-platvormil veebis eesti-, inglise- ning venekeelne „CellDi – Rakubioloogia sõnaraamat“.

„Rakubioloogia“ sõnastiku võrguversioon asub Eesti Keele Instituudi terminihaldus-tarkvara Termeki terminibaasis. Sõnastikku täiendatakse pidevalt ja see on avatud kõigile huvilistele.

Allikad

CellDi = Rakubioloogia sõnaraamat.

(play.google.com/store/apps/details?id=com.polarsnake.celldi).

Maimets, Toivo; Kuuse, Sulev 2018. Rakubioloogia. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

(<https://tyk.ee/rakubioloogia>)

Rakubioloogia sõnastik. Koostajad Toivo Maimets, Märt Roosaare, Mikk Puustusmaa, Sulev

Kuuse. (<https://term.eki.ee/termbase/view/9054712/>).

„Tarkus ja mõju ei pea seisnema tingimata originaalsuses, vaid sama oluline on mõistmine kui selline, otsustusvõime ja siis julge tegu. Kui haridus on suunatud kogu rahvale, siis vallandub selles tohutu potentsiaal, nagu ajalugu on näidanud. Eesti puhul ei ole see potentsiaal absoluutselt ammendunud, vaid pigem alles avanemas ning seepärast peab haridusega praegu eriti vastutustundlikult ümber käima, et mitte seda haaramatut tunnetuslikku potentsiaali ja vabadust läbi lõigata, mis on emakeelses hariduses, kui haridusametnikud oma ühepäevahuvides survestavad keelevahetusele ülikoolides. Praegu on esmase tähtsusega, et Eesti noored ei pööraks Eesti ülikoolidele selga, sest neid ei lasta lihtsalt õppida oma emakeeles. See oht on väga suur ja see soov on sügavalt luterlik.“

MARJU LEPAJÕE. Tarkus ja õiglus kaitsevad kõiki: Reformatsiooni mõjust hariduskäsitusele Eestis. – Akadeemia 2017: 16.

Nüüdne raamatupidamisteaduse oskuskeel

Jaan Alver ja Lehte Alver

Tallinna Tehnikaülikool

Emakeelses Tartu Ülikoolis hakati raamatupidamist ja sellega seonduvaid aineid õpetama 1920ndatel aastatel. Enne Teist maailmasõda kaitsti Tartu Ülikoolis majanduse valdkonnas viis magistritööd, neist ainult üks oli raamatupidamisest (Valk, 1935). Raamatupidamisega seonduvatest trükistest võiks teaduslikeks nimetada ainult Karl Inno kahte raamatut (Inno 1935, 1938). Eesti(keelsest) raamatupidamisteadusest tol perioodil rääkida ei saa.

Majandusterminite tähtsündmuseks kujunes sõnastiku „Valimik majanduslikke oskussõnu“ ilmumine, mis sisaldas palju raamatupidamist termineid ning mille koostamise olid kaasatud ka keeleteadlased Elmar Muuk ja Johannes Voldemar Veski. Sõnastikus oli uusi või seni vähe kasutatud termineid, milleta tänapäeva majanduskirjandust (sh raamatupidamisalast) on võimatu ette kujutada: *annuiteet*, *brutokasum*, *kapitaalremont*, *puhaskasum*, *põhivara*, *äri kahjum* jpt. Nende kõrval leidub aga selliseid oskussõnu, mida me pole majanduskirjanduses rohkem kohanud: *kahjundama* (kahjumit põhjustama) *kavent* (käendaja), *kinnik* (kinnisvaraline ese, kinnisasi), *laegastama* (sisse kasseerima), *laek* (riigikassa), *lõppama* (midagi (jäädavalt) lõpetama), *lõppaja* (isik, kes toimetab mingi ettevõtte või operatsiooni lõppamist), *müümar* (kaubitseja, väikekaupleja turul), *orjes* (servituut), *pandik* (pandiks antud asi), *tõht* (mõju, tagajärg), *täär* (varu, tagavara), *vallastu* (vallasvara), *valuteerima* (tärimine, tähtpäeva märkima, millest hakatakse arvama intresse), *varastik* (varade koostis, kõik varad kokku).

NSV Liidu raamatupidamisarvestust iseloomustab primitiivsus, bürokraatia, mõistete (definiitsioonide) puudumine. Oskussõnadena kasutati paljusid üldkeele väljendeid, raamatupidamise teooriaks nimetati algkursust. Tegelikult keelustati teooria juba 1930ndate aastate algul, juhtivad raamatupidamisteoreetikud represseriti. Kuigi kaitsti väitekirju ning omistati teaduskraade, võib öelda, et raamatupidamisteadust sisuliselt polnud. Kõik see oli iseloomulik ka eesti(keelsele) raamatupidamisele.

Pärast taasiseseisvumist ja turumajandusele siirdumist tulid teravalt esile probleemid, mis on tuntavad veel tänapäevalgi: puudusid teadmised turumajanduslikust printsiibikesksest raamatupidamisest, suhtuti üleolevalt raamatupidamise oskussõnavarasse. Teadmiste omandamist takistab siiani eestikeelse erialakirjanduse nappus, kehv võõrkeelte (eelkõige inglise keele) valdamine ja vastuseis eestikeelse oskussõnavara kaasajastamisele. Turumajanduse eesti teaduskeele arengule avaldavad tõsiselt pärssivat mõju eestikeelse raamatupidamisteaduse ajakirja ja eesti(keelsete) teaduskonverentside puudumine, mistõttu on õigem rääkida raamatupidamise eesti oskuskeelest, mitte aga teaduskeelest.

Oleme enam kui 25 aasta jooksul arendanud raamatupidamise oskussõnavara, mis on leidnud tunnustamist ka Tartu Ülikooli üliõpilaste lõputöodes (Loode 2010, Nurmoja 2016, Sarvin 2004, Soe 2009). Ettekandes käsitleme raamatupidamise eesti oskuskeelt *anno* 2019.

Allikad

- Inno, Karl 1935. Bilansianalüüs: Ettevõtete bilansside analüüsimise käsiraamat. Tartu: Autori kirjastus.
- Inno, Karl 1938. Pangatehnika: Käsiraamat eriti krediidiühisuile. I. Pangandamistehnika. Tartu.
- Loode, Helen 2010. Eesti-inglise raamatupidamise valiksõnastik: Majandusaasta aruannetes kasutatavad terminid. Magistriprojekt. Tartu: Tartu Ülikool.
- Nurmoja, Kadri 2016. Jaan ja Lehte Alveri tegevus raamatupidamisterminoloogia korrastamisel: Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Sarvin, Kairi 2004. Eesti-saksa raamatupidamise valiksõnastik. Magistriprojekt. Tartu: Tartu Ülikool.
- Soe, Kristiina 2009. Saksa – eesti juhtimisarvestuse seletav valiksõnastik. Magistriprojekt. Tartu: Tartu Ülikool.
- Valimik majanduslikke oskussõnu 1935. Tallinn: Eesti Tarvitajaühistute Keskühistu Kirjastus.
- Valk, Verner 1935. Tööstuslik kalkulatsioon. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.

„Praegusel akadeemilisel olukorral, kus pool ühiskonnast ja inimesest jäetakse uurimata ja õpetamata, sest see on liiga raske ja aeganõudev (mis on põhiargumente, miks õppekavadest alusained kaotatakse), on omad metodoloogilised tagajärjed: siit järgmine samm on mitte eeldada, et inimtegevus lähtuks mõtte-tegevusest, et füüsilised ehitised lähtuksid vaimsetest ehitistest.“

MARJU LEPAJÕE. Tarkus ja õiglus kaitsevad kõiki: Reformatsiooni mõjust hariduskäsitusele Eestis. – Akadeemia 2017: 6.

Tõmbekeeled ja tõmbetuuled uues haridusest kõnelevas sõnavaras

Tiiu Kuurme

Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituut

Keel on sotsiaalse tegelikkuse osa, mis seda tegelikkust aktiivselt mõjustab. Keelel on kultuurilis-sotsiaalne mõõde ja sellega kaasnev mõju, mis hoiab sõnavara ning diskursuste abil alal ja fookuses ühed tegelikkuse tõlgendamise viisid ning taandab teisi. (Pean siinjuures silmas sotsiaalteaduslikku Foucault`st lähtuvat diskursuse määratlust: kõnelus kui ühiskonda reeglistav sotsiaalne praktika (Metsämuuronen 2006). Keel õiguspärastab (legitimeerib) nii meie kõrgemaid kui argisemaid tõdesid, mille käigus moodustuvad omalaadsed sümboluniversumid (Berger, Luckman 1991). Legitimatsioon on omalaadne võim, mis annab sõnavara ning mõistete esiloleku kaudu ühele või teisele tegelikkuse ilmingule eluõiguse, tekitades uskumusi, säilitades ning muutes instituutsioone ja nende sisu (*ibid.*).

Kasvatuse ja hariduse valdkonnas on tänaseks võetud omaks angloameerika mõistestik ja neoliberaalne mõtteviis. Peamisi muutusi on inglise terminiga *education* tähistatava mõiste samastamine mõistega, mida meil tähistab oskussõna *haridus*. Ent *education* võib tähistada ka rahvusvahelises kasutuses avaramat mõistet kui meil *haridus*, hõlmates sedagi, mida meie mõistame kui kasvatust. See on toonud kaasa `kasvatuse` mõiste taandumise, mistõttu võivad rohked kasvatusega seotud ilmingud akadeemilise ning ametkondliku tähelepanu alt välja jääda. Kasvatuse mõistet võib määratleda kui omaette sümboluniversumit, mis sisaldab inimkäsitusi, eesmärke, sihte, suhteid, kasvatusväärtusi, mitut laadi kasvatusliku mõjuga tegevusi, kultuuriväärsuste vahendamist, sotsialisatsiooni jms. Neoliberalistlik pööre haridus- ja kasvatusteadustes on kaasa toonud oma sõnavara ning sellega eemale jätnud mitmed klassikaliselt valdkonda kuuluvad mõisted, olles kriitikute sõnul oluliselt vaesustanud kogu valdkonda (Autio 2017). Endised mõisted on asendatud neoliberaalsest agendast tulenevatega, nagu `indiviidi vastutus`, `konkurents`, `efektiivsus`, `tulemuslikkus`, `väljundipõhisus`, `sooritusstandardid`, `mõõdikud`, `kvaliteet`, `digipööre` (Värri 2018 jt). Oma mõistesistisult äratavad küsimusi ka uued meil kiire levikuga terminid *formaalharidus*, *õpetajakoolitus*, *õpilase toetamine*, *haridusteenuse pakkumine* jm. Analüüsin, millist valdkondlikku vaadet need esindavad ning millises suunas juhivad keelekasutajat mõtlema. Need mõjud koos koovad alateadlikult toimivaid inimkäsitusi ning peegeldavad olemasolevaid, vaikumisi suunates vastavalt tegutsema. Nii võib rääkida turupõhisest (paindlik, mitmeti pädev, kohanev, mõõtmistele allutatav) ning mehaanilisest (töö on tellija materjalist) inimkäsitusest. Sedalaadi valikud valdkondlikus sõnavaras viitavad inimese dehumaniseerimisele.

Allikad

Autio, Tero 2016. A brief intellectual and political history of the present transnational education and curriculum policy leadership crisis. – Journal of the American Association for the Advancement of Curriculum Studies, 11, 2.

<https://ojs.library.ubc.ca/index.php/jaaacs/article/view/188886/186392>

Berger, Peter L., Luckman, Thomas 1991. The Social Construction of Reality. Penguin Adult.

Metsämuuronen, Jari 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. International Methelp KY.

„Kindlasti oleneb mõtlemine ja seega kogu tunnetus keelest enam kui meeltest. [--] Kogu tunnetusprotsess on sõnastiku rakendamine meeltelt saadud andmete kataloogimisel. Ja tõeks nimetatakse tunnetust siis, kui teised inimesed kasutavad samal juhul enamvähem samu kataloogimise tingmärke – sõnu...“

UKU MASING. Kosmose tunnetamisest ja keelest. [1949–51?]
– Pessimismi põhjendus. Tartu: Ilmamaa 1995: 135.

„Milline institutsioon üldse pakub pikaajalise ja püsikindla uurimistöö võimalust, mis on üks põhitingimusi peale vajaliku ettevalmistusega uurijate? Ülikoolid seda ei paku. Aga ilma pidevalt ilmuvate monograafiliste üldkäsitlusteta ei ole teaduses arvestatavat edasiminekut.“

MARJU LEPAJÕE. Tarkus ja õiglus kaitsevad kõiki: Reformatsiooni mõjust hariduskäsitusele Eestis. – Akadeemia 2017: 7.

Rahvuse mõistestik terminipeeglis

Peep Nemvalts

Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituut

TLÜ teaduskeelekeskus

Tänapäeval kasutatakse sõna *rahvus* laialdaselt nii, nagu oleks selle tähendus kõigi jaoks iseenesestmõistetavalt ühene. Ometi pole olulised eestikeelsed teatmeteosedki täielikult üksmeelsed:

- „**rahvus**, natsioon, tänapäeva rahvusriigi kodanikkonna enamuse moodustav [etnos](#). Kodanikkonda kuuluvad harilikult ka vähemusrahvused.“ (VE 2006)
- „**rahvus** .. ühtse etnilise identiteediga, hrl. ka riiklikult iseseisev rahvas; etniline kuulumus.“ (EKSS 2009)
- „**natsioon** (ld *natio* päritolu, rahvas, rahvus) rahvus, etniliste tunnuste alusel piiritletav riigi kodanikkonna osa; aj kaasmaalaskond“ (VSL 2012)
- „**etnos**, ajalooliselt kujunenud püsiv inimrühmitis (hõim, [rahvas](#)), mille põhitunnused on ühine [keel](#) ja asuala. Etnosele on iseloomulikud ka ühised kultuuritraditsioonid, psüühilise laadi ühetaolisus ja endanimetus.“ (VE 2006)
- „**rahvas**, 1. rahvahulk, mingi üldise tunnuse alusel piiritletud inimeste kogum. – 2. [etnos](#), teatud maa-ala, piirkonda või [riiki](#) asustav, enese ühtekuuluvusest ja [identiteedist](#) teadlik inimeste ühendus, mis koosneb harilikult sama etnilise päritolu, [keele](#), [religiooni](#) või kultuuriga inimestest.“ (VE 2006)

Käitumis-, sotsiaal- ja terviseteaduste doktorikooli terminibaasis leidub järgmine mõistemääratlus. „Rahvus on hõimust suurem eri põlvkondi (sh surnud ja tulevasi) ühendav inimgrupp, mille liikmed usuvad oma kokkukuuluvusse. Etnosest eristab seda selge eneseteadvus ning valmisolek oma huve poliitikas kaitsta. Erinevatel rahvustel on erinevad ettekujutused oma kokkukuuluvuse alustest. Olulisemad võimalikud tunnused on ühine 1) päritolu ja ajalugu, 2) keel, 3) kultuur, 4) riik, 5) poliitilised väärtused, 6) territoorium, 7) religioon. Mõned neist tunnustest võivad ka puududa (nt territoorium (juudid diasporaa ajal)) või olla marginaalsed (nt religioon paljude tänapäeva Euroopa rahvuste jaoks).“ (Piirimäe [2012?])

Mõiste 'rahvus' seos lähedaste mõistetega on tihti ebaselge, avaldades ebatäpses terminitarvitus: „Enamikus Euroopa keeltes tehakse vahet kolmel nähtusel: etnilisus, rahvas ja rahvus. Eesti keeles on just terminoloogiliselt kõik segi nagu pudru ja kapsad, millega ma ise puutun kokku kasvõi õppetöös.“ (Ventsel 2018)

Eestikeelse ülikooli (*rahvusülikooli?*) juubeliaastal vaatlen, kuidas on terminiga *rahvus* tähistatavat mõistet määratletud eeldatavasti täpsust taotlevais teadustekstides ning milliste terminite abil on teadus- ja üldkeeles tähistatud teisi 'rahvuse' mõistega seotud mõisteid. Keskendun peamiselt Ernest Gellneri (2019) inglise keelest

eestindatud teosele „Rahvused ja rahvuslus“ ning mitme autori eestikeelsena kirjutatud, Aet Annisti ja Maarja Kaaristo koostatud-toimetatud ülikooliõpikule „Sotsiaal- ja kultuuriantropoloogia“ (2017). Üldkeele tarvitusnäited pärinevad massilõitadest.

Allikad

- Annist, Aet; Kaaristo, Maarja (toim.) 2017. Sotsiaal- ja kultuuriantropoloogia. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- EKSS 2009 = Eesti keele seletav sõnaraamat. Tallinn: Eesti Keele Instituut. <http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi>
- Gellner, Ernest 2019. Rahvused ja rahvuslus. Inglise keelest tõlkinud Anneli Andresson. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Piirimäe, Eva [2012?]. Nation. – Käitumis-, sotsiaal- ja terviseteaduste doktorikooli terminoloogiaveeb. <http://www.doktorikool.ut.ee/kstt/term/ET/kategooriad/riigiteadused/nation>
- VE 2006 = Väike Entsüklopeedia. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Ventsel, Aimar 2018. Rahvuste surmast. – Sirp 23. veebruar. <https://sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/rahvuste-surmast/>
- VSL 2012 = Võõrsõnade leksikon. 8., põhjalikult ümber töötatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Instituut, Kirjastus Valgus. <http://www.eki.ee/dict/vsl/vsl.html>

„Nii on indiviidi kujunemine suurel määral keeleline nähtus, aga ka rahva kujunemine on keeleline nähtus, sest rahvas kasvab koos keelega ja teistpidi, keel kasvab koos rahvaga.“

MARJU LEPAJÕE. Tarkus ja õiglus kaitsevad kõiki: Reformatsiooni mõjust hariduskäsitusele Eestis. – Akadeemia 2017: 8.

Euroopa Liidu institutsioonid ja eesti oskuskeel

Heiki Pisuke

Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraat

Mitmekeelsus (*multilingualism*) on üks ELi aluspõhimõtteid, mis kehtestati ühenduse esimese õigusaktiga¹. Eesti keelest sai 2004. aastal üks 24st ametlikust keelest.

Euroopa Komisjoni esmatähtsaid sihte on tagada õigusaktide jm ELi dokumentide selge keelekasutus. Komisjoni selge keele (*clear writing*) töö kestab kümnendat aastat ja on olnud eeskujuks ka liikmesriikidele.

ELi liikmesriikides käib aastaid arutelu nn eurokeele üle (vt Pisuke 2016). Mis see on, kas tegemist on iseseisva nähtusega ja kuidas see mõjutab liikmesriikide üldkeelt ja oskuskeelt? Igal aastal tõlgitakse ELi institutsioonides eesti keelde ligi 240 000 lehekülge eurotekste, sh Eestis otsekohalduvaid määrusi jm õigusakte, luuakse või kohandatakse mitu tuhat eestikeelset terminit. Seda tehakse parima võimaliku kvaliteediga Brüsselis, Luxembourgis, aga ka lepingu alusel Eestis. ELi õigusaktid mõjutavad paljudes valdkondades otseselt ka eesti teaduskeelt. Kas selline väljastpoolt tulev „surve“ eesti keelele, eriti aga õiguskeelele, rikastab või vaesustab emakeelt?

Eriti tähtis on ELi dokumentides täpse ja eri keelte vahel ühtlustatud terminivara kasutamine. Õigusaktide jm dokumentide originaalid koostatakse valdavalt inglise keeles, vähem prantsuse ja saksa keeles. Algteksti oskussõnavara on oluline tõlkimise protsessis, sest teoreetiliselt luuakse kõik õigusaktid üheaegselt kõigis 24s ametlikus keeles. Terminitöö on tõlkimise protsessi lahutamatu osa. See toimub põhiliselt komisjoni, ELi Nõukogu ja Euroopa Parlamendi eesti keele osakondades, koostöös Eesti riigiasutuste ja ülikoolide ekspertidega. Kuidas tehakse terminiootsuseid Brüsselis ja Luxembourgis, kuivõrd on kaasatud Eesti asjatundjad, sealhulgas ülikoolide õppejõud ja teadurid, millised on probleemid ja võimalikud lahendusteed? (Vt Pisuke 2017.) Ettekandes tuuakse näiteid uute terminite kohta, mis on loodud ELi institutsioonides või koostöös Eesti ekspertidega.

¹ 1992. aasta Euroopa Liidu põhiseaduse artikkel 177. Euroopa Liidu keeled (h7/EN)

Allikad

Pisuke, Heiki 2016. Kus on eurokeele kodu? – Õiguskeel, 1.

http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/heiki_pisuke_kus_on_eurokeele_kodu.pdf

Pisuke, Heiki 2017. Tõlkimine ja uus eesti keelestrateegia. – Õiguskeel, 3.

https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/heiki_pisuke_tolkimine_ja_uus_eesti_keelesrat_eehia.pdf

„Kataloog saab anda reaalsusest ikkagi ainult stiliseeritud ja pooliku pildi umbes nii nagu fotod päikesest ainuüksi vesiniku või kaltsiumi ulatuses. Iga keel annab pisut erineva pildi teise omast. Kuid on mu meelest päris kindel, et kõik keeled kokkugi ei anna õiget.“

UKU MASING. Kosmose tunnetamisest ja keelest. [1949–51?]
– Pessimismi põhjendus. Tartu: Ilmamaa 1995: 135–136.

Usuteaduse sõnavara korrastamine

TÖÖTUBA

Mariina Viia

Ususõnastiku kolleegium

Vajadus põhjalikuma ristiusu sõnastiku järele on olnud olemas kogu aeg, sest me elame kristlikus kultuuriruumis ja religiooniteadmised on üks osa euroopalikust haridusest. Nüüdseks on esimese saksa-eesti ususõnastiku väljaandmisest möödas 90 aastat: see ilmus Usuteaduslikes Ajakirjas aastail 1926–28. Kuni aastani 1991, mil taasavati Tartu Ülikooli usuteaduskond ja hakati ka usuteaduse sõnavaraga tegelema peamiselt magistritööde tasemel, oli olemas vaid paar sõnastikku, näiteks Ralf Luteri „Uue Testamendi sõnaraamat: algkristliku kirja, keele ja mõtte seletus“ (1939) ja Elmar Salumaa (2008) „Süsteemaatilise teoloogia käsiraamat ehk dogmaatika märksõnades“, mis nõukogude ajal oli kasutusel käsikirjalisena.

Koostatava Ususõnastiku esialgu viieks aastaks kavandatud tööd toetab Siseministeerium. Koostöös Eesti Kirikute Nõukoguga moodustati töörühm, kelle ülesanne on mõisted defineerida, märksõnad kasutusnäidetega varustada ja anda vasted inglise, prantsuse, saksa, soome ja vene keeles. Tööd alustasime aastal 2018, samal aastal jõustus koostööleping Eesti Keele Instituudiga (EKI), mis tegi võimalikuks sõnastiku koostamise EKI andmebaasis oleva oskussõnastikuna. Kuna sõnastik on suunatud laiale kasutajaskonnale – nii tõlkidele, õpetajatele, õppijatele kui ka lihtsalt usuvaldkonna vastu huvi tundjatele –, siis püütakse anda mõistetele võimalikult kompaktne ja lihtne määratlus, mida täiendab põhjalikum lisaselgitus.

Eesti keeles on hulk ristusuga seonduvaid termineid, mis on sajanditega niivõrd omaseks saanud, et kõneldes enam nende tegeliku tähenduse tagamaadesse ei süvenetagi. Konkreetse mõistesisu väljendamiseks, nt usuteaduslikes kirjutistes, võivad need osutada nõnda ebamäärasteks, et täpsuse huvides võetakse kasutusele hoopis võõrkeelne sõna, mis hiljem mугanenud või mугandatud kujul justkui kogemata käibele läheb ja eri tekstides korratuna üha kinnistub. Ususõnavara korrastamise eesmärk on a) mõisteist ühtsete arusaamade kujundamine ja uskkondlike erisuste väljaselgitamine; b) toorlaenudele ja ebatäpsetele tõlgetele tähelepanu juhtimine.

77WRD2DUVHO2NHVNP HVVH27W DNVH2MIUJPLVHG2id: *usk, usund ja religioon (+ õpetus); vagadus; pärispatt, päruspatt, algpatt; armulaud; sakrament, salasus.*

Allikad

- Luter, Ralf 1939. Uue Testamendi sõnaraamat: algkristliku kirja, keele ja mõtte seletus. Tallinn: Kristlik Kaitsja.
- Salumaa, Elmar 2008. Süsteemaatilise teoloogia käsiraamat ehk dogmaatika märksõnades. Tallinn: Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Usuteaduse Instituut.

Koolielust selges keeles

TÖÖTUBA

Kai Võlli

Helin Puksand

Johannes Käisi Selts

Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Kool on üks olulisi valdkondi, mille mõistesüsteemi selgus ja mõistete tähistamiseks tarvitavate terminite otstarbekus vajab tähelepanu. Näiteks mõistete 'haridus' ja 'kasvatus' kohta leidub mitmeid määratlusi, ka eesti keeles. Paindlikkus ja paljus on teatud ajal ehk ka hea, aga oskuskeeles hakkab see hägustama sisu mõistmist.

Kui mõistega tutvutakse võõrkeelsete allikate kaudu, siis võib omakeelne terminivara jääda süsteemituks. Rahvusvahelise koostöö ulatuse kasvu ja ingliskeelse kirjanduse domineerimise tõttu on sobivate eestikeelsete vastete leidmine üha olulisem. On termineid, millele pole rahuldavat vastet pakutud (nt *translanguaging*, *personalization*, *Student Agency*, *Teacher Agency* ja *Co-Agency*, *continuous learning*), termineid, mis käibel otsetõlkena (nt *vaikiv meetod*, *õmblusteta haridus*). Alati pole küsimus seotud võõrkeeles levinud terminite vastendamisega. *Õpikäsituse* juurde sobivate täiendite leidmine, *õpi- ja õppe-* eristamine viivad mõtete korrastumisele ja õppega seotu mõtestamisele.

Töötoa „Koolielust selges keeles“ vedajate eesmärk on teadvustada seniseid ebaloogilisi terminikasutusi, otsida sobivaid oskussõnu uusi lähenemisi kirjeldavatele mõistetele, arutleda mõne võõrkeelse termini eestikeelsete vastete üle. Töötoas tuleb juttu terminiloomest: kuidas sünnivad uued terminid, miks ei sobi iga sõna või fraas terminiks, miks ei saa anda olemasolevatele terminitele uut tähendust, millised võiks olla hea termini tunnused. Johannes Käisilt ja Heino Liimetsalt leiame terminid koos mõistemääratlustega. Täna koolielu suunavates ootustes kasutatakse termineid kui endastmõistetavusi.

Loodame, et haridusvaldkonna oskuskeeles eest seisjad saavad töötoast mõtteid ja ootusi edasiseks tööks. Kutsume üles töötoas arutlema järgmiste küsimuste üle:

- Missugused omakeelsed oskussõnad ja fraasid häirivad?
- Missugustele võõrkeelsetele haridusvaldkonna sõnadele pole leitud (head) eestikeelset vastet?
- Kuidas võõrkeelsed allikad selle sõna tähendust avavad?
- Missuguseid vasteid on pakutud?

Allikad

Bray, Barbara, McClaskey, Kathleen. Personalization vs differentiation vs individualization
<https://education.alberta.ca/media/3069745/personalizationvsdifferentiationvsindividualization.pdf>

Haridussõnastik 2014 = Hariduse ja kasvatuse sõnaraamat: eesti-inglise-saksa-soome-vene.
<http://www.eki.ee/dict/haridus/>

Schoon, Ingrid 2018. Conceptualising Learner Agency: A Socio-Ecological Developmental Approach. LLAKES Research Papers, 64.
<https://www.llakes.ac.uk/sites/default/files/LLAKES%20Research%20Paper%2064%20-%20Schoon%2C%20I.pdf>

„Väga selgeks saab siis, kui oluline on emakeelne haridus. Just sellest sõltub püsijäämine, see rahva enesekindlus, millest on korduvalt kõneldud ka meie uus president Kersti Kaljulaid. Kui kunagi piisas enesekindluseks algkoolist, siis tänapäeva maailmas peab see olema ülikool. Ükskõik kui suur on sündimus või kui hasartne on majandus, otsustav rahva püsijäämisel on ikka see, mis keeles antakse haridust, millises mõõtkavas elab tunnetuskeel, emakeel. Seepärast ei ole emakeelsele ülikoolile alternatiivi, kui mitte just ihaleda võimalikult kiiret hääbumist.

[---] Küsimus on ikka selles, kas säilitada maailma vaimne liigirikkus ja pälvida tulevik või sumbuda monokultuuri, mis iseennast peagi hävitab.“

MARJU LEPAJÕE. Tarkus ja õiglus kaitsevad kõiki: Reformatsiooni mõjust hariduskäsitusele Eestis. – Akadeemia 2017: 3–4.

Akadeemilise väljendusoskuse keeletugi vene emakeelega üliõpilastele

Silvi Seesmaa

TÜ Narva kolledži kirjutamiskeskus

Tartu Ülikooli kolledž on ainuke eesti keeles kõrgharidust pakkuv õppeasutus Narvas. Ida-Virumaal on valdav osa elanikkonnast vene emakeelega, eestlaste osakaal on väga väike ja seetõttu puudub eestikeelne keskkond. See on ka põhjus, miks isegi nendel, kes on gümnaasiumi lõpetanud, keelekursused läbinud või B2, C1 taseme eksami sooritanud, jätab eesti keele oskus soovida, sest ei ametiasutustes ega igapäeva suhtlusolukordades pole vaja eesti keelt kasutada ja õpitu ununeb. Seega on kolledžil oma roll ja vastutus eesti keelekeskkonna tugevdamisel ja laiendamisel piirkonnas.

Narva kolledžisse tulevad õppima enamasti Ida-Virumaa noored, kelle kodukeel on vene keel ja kokkupuude eesti keelega piirdub koolis räägitu ja õpituga. Kolledžisse sisseastujate eesti keele oskus pole ühtlane, aga sageli tekitab üliõpilaste üldkeeleoskus ja akadeemiline eneseväljendusoskus õppeprotsessis raskusi. Asjaolu, et samaaegselt on vaja parandada ja täiendada üliõpilaste üldkeeleoskust ning arendada akadeemilist väljendusoskust, tähendab kolledžile suurt lisatööd ja ajakulu, sest lisaks erialaõppele tuleb väga palju panustada keeleõppesse, et ülikooli lõpetaja oskaks eesti keelt kõrgtasemel, mis on nõutav enamiku erialade puhul. Kolledžis on eesti keele oskuse parandamiseks ja edendamiseks üliõpilastel palju loenguväliseid võimalusi: kasutada kirjutamiskeskuse keeletuge, suhelda keele- ja kultuuri- või kirjandusklubis, keelekohvikus, võtta osa õppe- ja kultuurireisidest või eesti keeles toimuvatest üritustest.

Ettekandes keskendun kirjutamiskeskuse tööle, mis aitab arendada üliõpilaste suulist ja kirjalikku väljendusoskust nii tasemeeksamiks ettevalmistamisel, kirjalike tööde kui ka lõputöö koostamisel. Keeletugi ja nõustamine on individuaalne lähtuvalt iga üliõpilase vajadusest.

Annan ka ülevaate põhjustest, millest võivad olla tingitud probleemid eesti keele õppes ja oskuses Ida-Virumaal. Samuti pakun võimalikke lahendusi, kuidas parendada venekeelsete idavirumaa laste eesti keele oskust.

„Ülikoolide jõupingutused eesti ühiskeelt täpsemaks muuta võivad ometi joosta liiva, kui ühiskonnas sellele käega lüüakse. Täpne suhtlus mis tahes erialal teaduses ja hariduses ning ühiskonnas laiemaltki vajab täpset keelt. Infoühiskonnana peame suutma hoiduda infomürast, sest mürra mattunult on raske levitada teaduslikku maailmavaadet. Teadmusühiskond on võimalik üksnes juhul, kui teadmisi osatakse tekstiks vormida ja edastada täppiskeeles – muidu sugeneb vaid sõnavahetu ja näivlauseid.“

PEEP NEMVALTS. Eesti teaduskeel nõuab pidevat tähelepanu.

– Sirp 7.12.2008.

„Milline institutsioon üldse pakub pikaajalise ja püsikindla uurimistöö võimalust, mis on üks põhitingimusi peale vajaliku ettevalmistusega uurijate? Ülikoolid seda ei paku. Aga ilma pidevalt ilmuvate monograafiliste üldkäsitlusteta ei ole teaduses arvestatavat edasiminekut.“

MARJU LEPAJÕE. Tarkus ja õiglus kaitsevad kõiki: Reformatsiooni mõjust hariduskäsitusele Eestis. – Akadeemia 2017: 7.

„Võiks asutada preemiaid, näiteks eestikeelse monograafia preemia või filosoofiateose järelsõna preemia, sest see on vaevarikas töö, millel on pikk järelmõju, aga sellise töö eest makstakse ülivähe.

Kui peetakse lugu riigi vaimsest kapitalist, loob see stabiilsuse ja usaldatavuse, tsiviliseerituse kuvandi, mis on ju paljudele välisinvestoritele oluline.“

MARJU LEPAJÕE

kui Enn Soosaare eetilise esseistika auhinna saanu usutlus 11.3.2018

<https://edasi.org/21732/marju-lepajoe-saavutuste-ja-palga-ori-ei-vii-uhiskonda-edasi/>

Miks suhtute kriitiliselt ingliskeelsetesse õppekavadesse Eesti ülikoolides?

Enn Soosaare eetilise esseistika auhinna aastal 2018 pälvinud **MARJU LEPAJÕE**:

„Peamine probleem on, et ei tehta vahet, mis on tunnetuskeel ja mis suhtluskeel. Humanitaarteadustes peab inimene jõudma võimalikult suure täpsuse ja vabaduseni abstraktses keeles, seoste sõnastamises. Mõtteprotsessi kirjapanek on teaduse osa. Sellest sihist taanduda ei saa, sest see on asja mõte. Selle sihini jõudmine annab taustsüsteemi keelekasutuse kõigile teistele valdkondadele. Tunnetuskeel lähtub kõige sügavamal moel emakeelest, mille nüansse tajutakse kõige täpsemalt. Sellist täpsust saab õppida tekstidest, aga peab nägema ka inimest, kes tõesti mõistab kõneleda. Selle jaoks on ülikool ja õppejõud. Oma keele tundmaõppimine on olnud alati kõige sügavamaid loomeallikaid. Tunnetuskeele vahetamisel on väga rasked tagajärjed.

Enesest lugupidav saksa teadlane inglise keeles ei kirjuta, sest ta austab inglise keelt. On olemas selline asi nagu tõlkimine ja seda muu maailm ka teeb. Et üldse omandada sellist inglise akadeemilist idioomi, millega kõlbaks minna üliõpilasi õpetama, peaks elama aastakümneid Suurbritannias. Inglise keelde ei tohi suhtuda nagu laipa, mida võib lihtsalt suust suhu anda, kujutledes, et see nüüd ongi inglise keel, aga seda tehakse akadeemilises maailmas samamoodi nagu teistes sfäärides.

Ülikoolides võiks püüda õpetada head inglise, saksa, prantsuse akadeemilist keelt, sest erialati on nn dominantkeel erinev. Lisaks tähendab keel kindlat teaduslikku traditsiooni: valides keele, valitakse traditsioon. Aga teaduse seisukohalt oleks eestlastele viljakam seista väljaspool ja traditsioone sünteesida. Miks me ei kasuta oma eelist? Kui õppeprotsess on jäljendamine ja kohandumine, tähendab see konformistide kasvatamist.

Ülikooliharidusega ei tohiks ümber käia nii primitiivselt. Selleks et suhelda muu maailmaga (mida on niikuinii kogu aeg teatud), ei pea vahetama õppekeelt. Et Eestil oleks midagi pakkuda, tuleb kirjutada kõigepealt eesti keeles võimalikult hästi ja siis tõlkida. Teaduse enese seisukohalt oleks see optimaalseim.“

MARJU LEPAJÕE

Enn Soosaare eetilise esseistika auhinna pälvinuna
usutluses 11.3.2018

<https://edasi.org/21732/marju-lepajoe-saavutuste-ja-palga-ori-ei-vii-uhiskonda-edasi/>